

УДК 378.937:37.013.42

О. ФІЛЬ

Запорізький національний університет

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті представлено аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у виші. Автором висвітлено сутність основних дефініцій, виявлено суперечності в системі підготовки майбутніх фахівців та охарактеризовані різні підходи до підготовки спеціалістів у галузі соціальної педагогіки.

Ключові слова: соціальний педагог, підготовка, готовність, професійна підготовка.

Постановка проблеми. Професійна підготовка майбутніх фахівців сфери соціально-педагогічної допомоги є одним із пріоритетних завдань сучасної системи вищої освіти. Це зумовлено, перш за все, розширенням кола проблем, які потребують соціально-педагогічного вирішення, а саме: духовна деградація, несприятливий соціальний досвід, втрата ціннісних орієнтацій, деформація відносин у суспільстві та родині тощо. Підготовка майбутніх соціальних педагогів – це цілісний навчально-пізнавальний процес, важливою особливістю якого є поєднання оволодіння фаховими знаннями та вміннями із формуванням необхідних особистісних якостей майбутніх працівників.

Аналіз актуальних досліджень. Процес підготовки майбутніх соціальних педагогів до різних видів професійної діяльності став предметом дослідження багатьох науковців. Так, проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з різними категоріями клієнтів розкриваються в працях І. Зверевої, Ю. Мацкевич, С. Пащенко та ін.; дослідження особливостей здійснення соціально-педагогічної діяльності в установах різного типу розглядають Н. Задерико та І. Зверева; загальні засади організації професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів – А. Капська, Л. Міщик, В. Поліщук, В. Сидоров, Є. Холостова та ін.; професійно значущі для майбутніх соціальних педагогів особистісні якості досліджують М. Галагузова, В. Гриньова, Н. Заверико, М. Мудрик, В. Сластьонін та ін.; дидактичні основи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів – С. Харченко; нетрадиційні форми та методи підготовки майбутніх фахівців у соціально-педагогічній галузі – О. Витвар, педагогічні умови формування професійно-етичної культури майбутніх соціальних педагогів – О. Пономаренко; теоретичні та методичні засади застосування художньо-естетичної інформації у процесі фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів – Г. Локарева.

Поряд із досить ґрунтовним дослідженням різних аспектів фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів, на нашу думку, існує потреба в узагальненні й систематизації цього досвіду. Тож **метою** нашої статті є проведення теоретичного аналізу проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищій школі.

Виклад результатів дослідження. Визначення поняття готовності соціальних педагогів до професійної діяльності передбачає попередній розгляд понять «підготовка», «готовність», «підготовленість» та «готовність до професійної діяльності». У великому тлумачному словнику подається таке визначення загального поняття «готовність» – це «бажання зробити що-небудь», а «готовий» – той, «який зробив необхідне приготування, підготувався до чого-небудь» [1, с. 257]. Поняття процесу, який приводить до готовності, тобто поняття «підготовка» трактується у великому тлумачному словнику як запас знань, навичок, досвід, набутий у процесі навчання чи практичної діяльності [1, с. 952]. Результатом цього процесу стає готовність або підготовленість.

При цьому ми вживаємо поняття «готовність» у ширшому за поняття «підготовленість» значенні, оскільки, згідно з наведеними вище визначеннями, готовність передбачає не тільки наявність певних знань, умінь, досвіду, здатності до діяльності, а й бажання здійснювати цю діяльність, тоді як підготовленість не включає цієї складової.

Поняття «підготовка» та «готовність» як процес і результат є досить близькими та взаємозумовленими, оскільки «підготовка до професії – це не що інше, як формування готовності до неї, а система установок на працю, стійка орієнтація на виконання трудових завдань, загальна готовність до праці є психічним результатом професійної підготовки» [2, с. 67].

Визначаючи зміст поняття «готовність до професійної діяльності», ми також спиралися на дослідження О. Лугової, яка розглядає це поняття у двох ракурсах: як стан і як якість особистості. З позиції тлумачення готовності до здійснення професійної діяльності як стану особистості дослідниця зазначає, що «готовність визначається внутрішнім настроєм на певну поведінку, установкою на активні та доцільні дії в роботі» [2, с. 68], що підтверджується словниковим визначенням поняття готовності. В цьому ракурсі структуру поняття готовності до професійної діяльності становлять пізнавальний, емоційний, мотиваційний та вольовий компоненти.

Якщо ж розглядати поняття готовності до професійної діяльності як необхідну професійно значущу якість особистості, то воно включає такі компоненти, як позитивне ставлення до діяльності, підкріплене стійкою мотивацією; адекватні вимоги професійної діяльності до рис характеру, особливостей темпераменту; наявність необхідних знань, умінь та навичок; стійкі професійно важливі особливості мисленневих процесів [2, с. 68]. Ми погоджуємося із думкою Л. Іванової стосовно того, що поняття готовності до діяльності слід розглядати на трьох рівнях: функціональному, який «представляє її як тимчасову готовність та працездатність, передстартову активізацію психічних функцій, змобілізованість необхідних фізичних та психічних ресурсів особистості для здійснення діяльності»; особистісному (морально-психологічному), що «розглядає готовність як прояв індивідуальних якостей особистості, зумовлений характером майбутньої діяльності»; та особистісно-діяльнісному, котрий «визначає готовність як цілісний прояв всіх сторін особистості, що дає можливість ефективно виконувати свої функції» [3, с. 20].

Ураховуючи вищенаведені характеристики феномену готовності, можемо говорити про те, що готовність до професійної діяльності доцільно розглядати комплексно, враховуючи як загальну підготовленість (на професійному та особистісному рівнях: набуття певних знань, навичок, досвіду, сформованість професійно важливих особистісних якостей), так і бажання здійснювати професійну діяльність.

Слід зазначити, що існує ряд суперечностей у системі підготовки фахівців із соціальної педагогіки, зокрема між постійно зростаючими суспільними вимогами до професіоналізму соціальних педагогів та реальним рівнем його сформованості. Так, В. Поліщук зазначає, що в умовах «постійної трансформації соціальних послуг, розвитку соціальної інфраструктури недоцільно готувати майбутніх фахівців до виконання лише певних ролей та функцій» [4, с. 283]. Погоджуючись із думкою дослідниці, зауважимо, що сучасна професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів має відповідати актуальним запитам суспільства та бути спрямованою на підготовку спеціалістів, здатних до самовдосконалення та саморозвитку.

Друга суперечність полягає у визнанні практикуючими соціальними педагогами функціональних можливостей терапевтичних методів роботи та неготовністю фахівців до їх реалізації. Слід зазначити, що сучасна соціально-педагогічна практика може послуговуватися певним арсеналом інноваційних терапевтичних форм, методів і технологій професійної допомоги клієнтам. До них, зокрема, належать арт-терапія (музико- та казкотерапія), зоотерапія та ін. У більшості випадків спеціалісти змушені оволодівати ними самостійно уже в ході професійної діяльності. На думку В. Поліщука, це пояснюється зокрема й тим, що «в Україні розвиток професійної соціально-педагогіч-

ної діяльності випередив підготовку відповідних кадрів» [4, с. 128]. Відтак, вирішення цієї суперечності полягає, на наш погляд, в оновленні змісту професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Подолання перелічених суперечностей вимагає вдосконалення процесу фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів на основі фундаментальних наукових підходів. Ми розглянули три підходи підготовки соціальних педагогів до майбутньої професійної діяльності: особистісно орієнтований, інформаційний та системний. *Особистісно орієнтований підхід* (І. Бех, Ю. Мацкевич, Л. Міщик, С. Пашенко, та ін.) до підготовки майбутніх соціальних педагогів спрямований на цілісний розвиток майбутнього спеціаліста, на поєднання його виховання та навчання на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Він має відбуватися з урахуванням принципів співпраці та партнерства, гуманізації й індивідуалізації відносин викладача і студента, залучення студента у творчу діяльність. В основі розробки особистісно орієнтованого навчання та виховання покладено принцип визнання індивідуальності особистості, створення необхідних умов для всебічного, гармонійного її розвитку, для виявлення рівня її пізнавальної активності, творчої обдарованості, можливостей і здібностей, що потребують подальшого розвитку. Формування особистості майбутнього фахівця в умовах вищої школи характеризується тим, що поряд із загальним навчанням та розвитком особливу увагу слід приділяти розвиткові професійно важливих особистісних якостей.

Наголошуючи на особливій ролі професійно важливих якостей у діяльності соціального педагога, Л. Іванова виділяє три групи цінностей-якостей, які мають гуманістичний характер: якості, зумовлені гуманістичними цінностями діяльності соціального педагога (гуманність, життєлюбство, оптимізм, толерантність, справедливість, совість, почуття обов'язку, відповідальність, чесність, милосердя тощо); якості, які характеризують комунікативну сторону діяльності соціального педагога (комунікабельність, альтруїзм, чуйність, емпатійність тощо); якості, що характеризують ціннісне ставлення соціального педагога до себе (самоцінність, адекватна самооцінка, впевненість у собі, самоповага, скромність, почуття гідності, вимогливість до себе тощо) [3].

З позицій *інформаційного підходу* розглядає проблему підготовки майбутніх соціальних педагогів Г. Локарева. На її думку, «інформаційні підходи до різних сфер суспільної життєдіяльності в даний час знаходяться на новому витку актуальності» [5, с. 82]. Дослідниця виділяє чотири основних аспекти підготовки соціальних педагогів до професійного спілкування в контексті інформаційного підходу: інформаційне забезпечення змісту підготовки, що становить основу процесу підготовки; інформаційні потоки у професійному спілкуванні, що характеризують процес безпосереднього спілкування в контексті соціально-педагогічної діяльності; інформаційні засоби навчання, до яких Г. Локарева зараховує, поряд із традиційними (підручники, посібники тощо), такі засоби отримання інформації, як комп'ютерна техніка, аудіо- та відеозаписи тощо; художньо-естетична інформація, яка є доцільною як у навчальному, так і у виховному процесах формування професійного спілкування майбутнього спеціаліста [5, с. 82].

Цікавою з точки зору нашого дослідження є твердження дослідниці про те, що різні типи художньо-естетичної інформації можуть виступати важливим засобом професійної підготовки майбутнього спеціаліста на всіх його рівнях. Зокрема, у навчальному процесі художньо-естетична інформація може використовуватись як дидактичний засіб, засіб управління навчальною діяльністю та емоційним станом студента, засіб професійної діяльності та формування професійно важливих умінь та якостей відповідно до розробленого матрикулу. З погляду виховного процесу в підготовці майбутніх соціальних педагогів різні типи художньо-естетичної інформації можуть використовуватись як засіб загальнокультурного та художньо-естетичного розвитку особистості майбутнього спеціаліста [5, с. 87].

У рамках системного підходу до педагогічних явищ, активний розвиток якого спостерігається в останні десятиліття, розглядає процес професійної підготовки соціальних педагогів С. Харченко. За словами дослідника, необхідними ознаками педагогічної системи є наявність системної якості, компонентів структури, мети і функцій. Структурно система підготовки майбутніх соціальних педагогів має включати такі компоненти: навчальна мета, зміст освіти, організаційні форми та методи навчання. На думку вченого, системний підхід знайшов своє втілення переважно в шкільній педагогіці, тоді як у педагогіці вищої школи представлений меншою мірою, хоча й «визнається вихідною теоретичною умовою наукової організації навчального процесу у вузі» [6, с. 17]. Головною ідеєю підготовки майбутніх соціальних педагогів відповідно до системного підходу є ідея про те, що підготовка до соціально-педагогічної діяльності розглядається не лише як процес, а й як педагогічна система, яка його породжує. Це твердження підкреслює важливість розуміння професійної підготовки майбутніх фахівців як цілісного системного навчально-розвивального процесу, елементами якого, за В. Беспальком, є: учні, цілі виховання, зміст виховання, власне навчання та виховання, учитель, організаційні форми навчальної діяльності [7].

У контексті системного підходу, «що передбачає інтеграцію знань і вмінь, здійснення взаємозв'язку між навчальними дисциплінами як за структурними, так і за функціональними компонентами» [4, с. 201], також розглядає процес професійної підготовки соціальних педагогів В. Поліщук. Так, виділяючи основні суперечності, які характеризують стан підготовки майбутніх соціальних педагогів на сучасному етапі, дослідниця зазначає, що їх подолання «можливе за умови створення цілісної системи професійної підготовки суб'єктів соціально-педагогічної діяльності, яка має неперервний процес» [4, с. 130]. У своєму дослідженні В. Поліщук розробила цілісну модель системи безперервної професійної підготовки соціальних педагогів, яка включає допрофесійну підготовку, різнорівневу підготовку у вищих навчальних закладах та післядипломну освіту.

Висновки. Таким чином, аналіз проблеми професійної підготовки соціальних педагогів дав змогу виявити суперечності в системі підготовки майбутніх фахівців, висвітлити сутність основних дефініцій та охарактеризувати різні підходи до підготовки спеціалістів у галузі соціальної педагогіки. Водночас проведений аналіз засвідчив безперечну актуальність удосконалення процесу формування готовності майбутніх соціальних педагогів до різних видів професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [укладач і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпін'я : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
2. Луговая О. М. Педагогические условия формирования профессиональной готовности специалистов по социальной работе с военнослужащими и членами их семей (на материалах ставропольского края) : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Луговая Ольга Михайловна. – Ставрополь, 2004. – 192 с.
3. Иванова Л. К. Гуманистические ценностные основы социально-педагогической деятельности : учебное пособие / Любовь Константиновна Иванова. – Тамбов : Изд-во Тамб. ун-та, 2002. – 79 с.
4. Поліщук В. А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти / Віра Аркадіївна Поліщук. – Тернопіль : ТНПУ, 2006. – 424 с.
5. Локарева Г. В. Художньо-естетична інформація в підготовці соціального педагога до професійного спілкування: теорія та практика / Галина Василівна Локарева. – Запоріжжя : ЗНУ, 2007. – 376 с.
6. Харченко С. Я. Дидактические основы подготовки студентов к социально-педагогической деятельности / Сергей Яковлевич Харченко. – Луганск : Альма-матер, 1999. – 138 с.
7. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / Владимир Павлович Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2012.

Филь Е.

Запорожский национальный университет, Украина

**АНАЛИЗ ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ
В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ**

В статье представлен анализ проблемы профессиональной подготовки будущих социальных педагогов в вузе. Автором освещена сущность основных дефиниций, выявлены противоречия в системе подготовки будущих специалистов и охарактеризованы различные подходы к подготовке работников в области социальной педагогики.

Ключевые слова: *социальный педагог, подготовка, готовность, профессиональная подготовка.*

Fil H.

Zaporizhzhya national university, Ukraine

**ANALYSIS OF THE PROBLEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SOCIAL
PEDAGOGUES IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION**

The article represents the analysis of the problem of future social pedagogues' professional training in higher educational institution. The author has covered the essence of the basic definitions, contradictions in the system of educational training of future professional have been identified; and different approaches to professional education of workers in the field of social pedagogy were described.

Keywords: *social pedagogue, training, readiness, professional education.*